

Els Witte, *Belgische republikeinen. Radicalen tussen twee revoluties (1830-1850)* (Antwerpen: Polis, 2020, 448 pp., ISBN 978-94-6310-507-1).

In 2016 vulde de Brusselse hoogleraar emeritus Els Witte de gapende lacune over twintig jaar orangisme in de Belgische historiografie met het indrukwekkende *Het verloren koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie 1828-1850*. In haar nieuwste boek *Belgische republikeinen. Radicalen tussen twee revoluties (1830-1850)* laat ze opnieuw haar licht schijnen over een tot op heden weinig bestudeerde groepering in de Belgische geschiedenis.

De radicalen hebben een dubieuze of ronduit slechte naam in de Belgische historiografie. Historicus Jan Dhondt karakteriseerde de radicale mannen als ‘ambitieuzen’ (29) en ‘idealistische dromers’ (349). Heren die volgens Witte vandaag geradicaliseerden zouden heten, noemde legerhistoricus Jacques-Robert Leconte nog ‘la sainte canaille’ (‘het heilige gepeupel’, 350) en het harde parlementaire optreden en de karaktermoorden in de pers lieten vaderlandsminnende historici liever onbelicht (13). Waar de Nederlandse historiografie over de grondwetsherziening van 1848 de laatste jaren is verrijkt met kloeke biografieën van hoofdrolspelers Johan Rudolph Thorbecke, koning Willem II en Dirk Donker Curtius, moest Witte voor de Belgische kopstukken gebruikmaken van veelal oudere biografieën. Hoewel de negentiende-eeuwse politiek en maatschappij volop onder de aandacht worden gebracht in recentere publicaties over België – zoals in het werk van Gita Deneckere over het Gentse katoenoproer, antiklerikalisme en Leopold I, en de publicaties van Stefaan Marteel over de intellectuele wortels van de Belgische revolutie – is het boek van Witte de eerste monografie over de Belgische radicalen in de eerste helft van de negentiende eeuw.

Witte stelt het netwerk van republikeinse hoofdactoren centraal in haar betoog. Dit betekent dat de lezer vertrouwd moet raken met veel namen, maar die wordt daarbij geholpen door Witte’s aangename verteltrant en vraaggestuurde werkwijze. De samenstelling van het netwerk was uiterst heterogeen. Het bestond voornamelijk uit mannen uit de stedelijke middenklasse die niet onbemiddeld waren, maar buiten de hogere burgerlijke kringen verkeerden. Witte deelt de kerngroep van radicalen onder in verschillende persoonlijkheden. De mannen van de daad, zoals Alexandre Gendebien, Edouard Ducpétiaux en Isidore Plaisant, waren niet bevreesd om geweld te gebruiken om hun ideaal van de Belgische republiek te realiseren. Tot de mannen die liever streden met hun pen behoorden Pierre-François Van Meenen, Louis de Potter en Lucien Jottrand. In het parlement situeert Witte

de typische politici en debaters, tot wie zij figuren als François Pirson, Pierre Seron, Alexandre de Robaulx, Constant Rodenbach, Barthélémy Dumortier en opnieuw Gendebien rekent. De personen in deze kerngroep stonden in nauw contact met elkaar en bleven de beweging lang trouw (60), ondanks hun ideologische verschillen. Doorlopend is er aandacht voor gepolitiseerde vrouwen en het denken over vrouwenemancipatie door radicalen, maar vrouwen maakten geen structureel onderdeel uit van de kerngroep. Voor de radicalen bleef de politiek een mannenzaak (onder andere op pagina 29, 74, 207, 318, en 349).

De radicalen gaven geen eenduidige invulling aan de belangrijkste concepten. Zo bestond er onenigheid over welke republikeinse staatsvorm het jonge België zou moeten aannemen (71). Ook de andere basisbegrippen, zoals gelijkheid, volkssoevereiniteit, burgerlijke vrijheden, natie en nationalisme kregen een invulling afhankelijk van de rol die een radicaal toebedeelde aan godsdienst in de samenleving: '[k]atholieke en jakobijns geïnspireerde radicalen vullen elk centraal concept anders in', aldus Witte (92). Toch stond de macht van het volk centraal in het democratisch denken van alle radicalen. Door middel van ruime participatie en medezeggenschap moest het volk zelfs domineren (133). Daarbij signaleert Witte de opvallende invloed van de linkse Franse republiek van 1792-1793 en het Directoire van 1797-1799 op het programma van 1849 (344). De concepten van 1793 – republiek, gelijkheid, vrijheid, volkssoevereiniteit, natie – waren duidelijk terug te vinden, maar in neojakobijnse kringen riep de herinnering aan Robespierre zowel bewondering op als afschuw vanwege de Terreur die volgde op de executie van Lodewijk XVI. Ondanks alle tegenwerking die de radicalen ondervonden van liberalen, katholieken en van de vorst, en de onderlinge meningsverschillen bleven ze vasthouden aan hun gedachtegoed, overtuigd van hun gelijk (232).

Witte staat telkens uitgebreid stil bij de realisatie van die idealen in de politieke praktijk, hoezeer ideeën ook de gids waren voor radicale acties (93). Die aanpak werkt goed om de geschiedenis van een ideologische ontgoocheling boeiend te houden: de revoluties van 1830 en 1848 brachten de radicalen immers niet de rode republiek. Desondanks introduceerden zij nieuwe politieke en parlementaire praktijken: 'de oppositie wordt dankzij hen een begrip met inhoud, wat voor de evolutie van de parlementaire praktijk niet zonder belang is', zo stelt Witte (167). De radicalen maakten het klimaat rijp voor meer politieke participatie, niet enkel door in vrijmetselaarsloges, kranten en kiesverenigingen dit vraagstuk aan te kaarten, maar vooral door de uitbreiding van het stemrecht in de praktijk te brengen (254). Maar hoe luid de republikeinen zich in het Congres, in de clubs, in hun kranten en op straat ook lieten horen, een draagvlak voor de republiek was er in de publieke opinie nauwelijks in de jaren 1830 (125). De radicalen onderschatten bovendien de macht van de diplomatie die zich concentreerde in Engeland (161-162, 230). Zoals Beatrice de Graaf ook al aangaf in *Tegen de terreur* (2018) waren de postnapoleontische monarchieën bedoeld om de vrede en veiligheid op het

Europese continent te waarborgen. Ook effectieve overheidsrepressie in de vorm van gevangenisstraffen, uitzettingen en ontslagen van ambtenaren hoorde daarbij: rond 1848 kregen de Belgische radicalen hier ook mee te maken. De regering zat stevig in het zadel en combineerde repressie van de radicalen met investeringen in werkgelegenheid en de bankensector. Hierdoor voorkwam zij sociale onrust en een financiële crisis en haalde ze zo de radicalen de wind uit de zeilen (286). Witte concludeert dat België in 1848 een bijna-revolutie doormaakte en hiermee corrigeert zij overtuigend het beeld dat toonaangevende historici als Jean-Joseph Thonissen, Henri Pirenne en Dhondt in stand hielden over België in dat jaar als ‘een vreedzaam eiland te midden van een woelige zee’ (283).

Deze Belgische geschiedenis maakt uiteraard deel uit van een Europese geschiedenis van het revolutietijdvak. Meermaals putten de radicalen inspiratie uit buitenlandse voorbeelden, zoals de revolutie en vroege arbeidersbeweging uit Frankrijk en de meetingbeweging uit Engeland. Aanhangers van Claude-Henri de Saint-Simon en Joseph Fourier beïnvloedden het gedachtegoed van de radicalen in Belgische steden (53-55, 202-203, 242-245, 268-272). Binnenlands gingen de radicalen over op de strategie van entrisme: via contacten met linkse antiklerikalen infiltreerden ze in het liberale milieu. ‘Dat de weg naar de macht in de antiklerikale formaties via de maçonnerie verloopt’ veronderstelt Witte als bekend, maar nieuw is de vraag of de radicalen ‘de vrijmetselarij inschakelen als een pressiegroep’ (248). De resultaten van het entrisme waren niet spectaculair, maar wel belangrijk voor de latere Belgische politiek. Zo slaagden de radicalen en linkse antiklerikalen erin om de thematiek van de overheidsinterventie op sociaal vlak bespreekbaar te maken en verzorgden zij daarmee een inleiding op een politiek debat dat pas later werd gevoerd (261).

Welke alternatieve zienswijze biedt Witte op de Belgische radicalen? De grote rijkdom aan het bestudeerde bronmateriaal toont aan dat de radicalen producenten waren van een volwaardige politieke tegencultuur (26). Vaardig voert Witte de lezer mee van doorwrochte epistels, naar emotionele Kamerdebatten en zinderende clubs waar tijdens banketten de samenhangtraditie van de latere arbeidersbeweging ontstond (226, 320-322). Moeiteloos synthetiseert ze de ontwikkeling die de ideologie van de radicalen doormaakte en welke gevolgen dit had voor de politieke praktijk in het jonge België. Daarmee maakt ze het intellectuele gedachtegoed toegankelijk voor een breed lezerspubliek, al hadden wat meer citaten uit de bronnen de lezer misschien nog dichter bij de stem van de radicalen gebracht. Witte signaleert minstens twee voorlopers van centrale elementen van het nieuwe Belgische staatsmodel: politieke verruiming van de burgerlijke democratie en de sociale wetgeving (219, 359). De door Witte aangehaalde invloed van lokale tradities op de gewenste democratische bestuursvorm (84-85, 184-185) en de onenigheid onder radicalen over een federale republiek (69), maakt de lezer

nieuwsgierig naar de voorbereiding van de radicalen van de huidige federale overheid in België.

Witte presenteert haar bevindingen niet als het laatste woord dat gezegd moet worden over de Belgische radicalen. Integendeel, op tal van plaatsen bevat de studie nuttige aanwijzingen voor toekomstig onderzoek die goed aansluiten bij de internationale historiografie over nieuwe politieke organisatievormen in de negentiende eeuw.¹ Zo wijst Witte op de nog onontgonnen oppositievertogen en debatten (171), de sociale gevolgen van de ontwikkeling van kleine bedrijfjes naar (middel)grote bedrijven en de aanvallen op het socialisme (333). In een verhelderend overzicht van bronnen en literatuur doet zij een handreiking naar toekomstige onderzoekers, maar voor een niet-Belgisch of beginnend lezerspubliek dat dit boek leest als inleiding op de radicalen zijn de verwijzingen in de hoofdtekst naar ‘overbekende’ gebeurtenissen wellicht wat overbodig (zie onder andere pagina 45, 290). De grote verdienste van dit boek is evenwel dat het de radicalen genuanceerd herpositioneert in de Belgische politieke geschiedenis. Volgens Witte overdreven de radicalen als ze de Belgische revolutie geheel op hun conto schreven, terwijl de republikeinen en radicalen wel zelf een fameus aandeel hadden in de nederlaag en in het stelen van ‘hun’ revolutie.

Lauren Lauret, Universiteit Leiden

1 Zoals Henk te Velde en Maartje Janse (reds.), *Organizing Democracy. Reflections on the Rise of*

Political Organizations in the Nineteenth Century (Cham 2017).